

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Кафедра педагогіки

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан гуманітарно-педагогічного факультету

д. філолог. н., професор

В.Д. Шинкарук

“ 9 ” червня 2017 р.

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО

на засідання кафедри педагогіки

Протокол № 21 від 7 червня 2017 р.

Завідувач кафедри

 Р.В. Сопівник

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**“ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ МІЖСОБИСТІСНОГО
СПІЛКУВАННЯ”**

Галузь знань 01 «Освіта»

Спеціальність 015 «Професійна освіта»

Спеціалізація 015.18 «Технологія виробництва і переробки продуктів сільського господарства»

Факультет Гуманітарно-педагогічний

Розробник: доцент кафедри педагогіки, д. пед. н. Кручек В.А.

Київ – 2017 р.

1. Опис навчальної дисципліни

«Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування»

(назва)

Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень		
Освітньо-кваліфікаційний рівень	бакалавр (бакалавр, спеціаліст, магістр)	
Напрямок підготовки		
Спеціальність	015 «Професійна освіта» (шифр і назва)	
Спеціалізація	015.18 «Технологія виробництва і переробки продуктів сільського господарства»	
Галузь знань	01 «Освіта»	(шифр і назва)
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Нормативна	
Загальна кількість годин	90	
Кількість кредитів ECTS	3	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (якщо є в робочому навчальному плані)	немає (назва)	
Форма контролю	залік	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки	1	
Семестр	2	
Лекційні заняття	15 год.	
Практичні, семінарські заняття	30 год.	
Лабораторні заняття	0 год.	
Самостійна робота	45 год.	
Індивідуальні завдання	0 год.	
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних самостійної роботи студента –	3 год. 3 год.	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: підготовка фахівців, здатних до реалізації особистісно орієнтованого підходу до навчання, побудови суб'єкт-суб'єктних стосунків, вироблення необхідних для цього вмінь та навичок спілкування, навчання студентів продуктивному спілкуванню.

Завдання: сформувати у студентів наукові знання про міжособистісне спілкування, його механізми, закономірності, прийоми та засоби; допомогти майбутнім соціальним педагогам в оволодінні практичними вміннями встановлення контакту, налагодженні взаємодії та навчити їх застосовувати ці знання і вміння в майбутній педагогічній діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- сутність та особливості міжособистісного спілкування, його види та функції, рушійні сили, структурні компоненти;
- характеристику вербальних та невербальних засобів спілкування;
- стилі спілкування;
- основні стратегії та тактики впливу на людину;
- види порушень спілкування та комунікативні бар'єри.

вміти:

- здійснювати аналіз комунікативної діяльності;
- інтерпретувати невербальні засоби спілкування;
- здійснювати рефлексивне слухання, надавати зворотний зв'язок;
- визначати та долати труднощі спілкування.

Компетентностями, якими повинен володіти здобувач після вивчення дисципліни є:

- уміння працювати у колективі та команді;
- здатність до критики та самокритики;
- здатність до оволодіння сучасними знаннями з метою самовдосконалення та розвитку загальної та професійної культури;
- здатність налагоджувати контакт у спілкуванні зі студентами, батьками (особами, які їх замінюють), колегами;
- здатність розробляти та реалізовувати стратегії, тактики і техніки взаємодії з людьми, заснованих на конкретних критеріях для оцінювання навчальних досягнень, організовувати спільну діяльність для досягнення суспільно значимих цілей, орієнтованих на прогрес;
- здатність дотримуватись морально-етичних норм поведінки, прояву толерантності, формування у здобувачів освіти цінностей громадянськості і демократії.

3. Програма та структура навчальної дисципліни для:

- скороченого терміну денної форми навчання.

Змістовий модуль 1. Міжособистісна комунікація

Тема лекційного заняття 1. Вступ. Спілкування як психолого-педагогічна категорія.

Мета, завдання та зміст курсу. Теорії спілкування. Аналітичні моделі комунікації (лінійна, інтерактивна та транзакційна комунікативна модель). Потреби та мотиви особистості у спілкуванні. Види та функції міжособистісної взаємодії. Соціально-рольовий, діловий і інтимно-особистісний рівень спілкування. Структурний аналіз спілкування: інтерактивний, перцептивний та комунікативний бік.

Тема лекційного заняття 2. Мовлення в міжособистісному спілкуванні.

Структура мовленнєвої комунікації (схема комунікативного акту). Мовлення та взаєморозуміння (денотація та конотація, полісемія, синонімія). Правила, стратегії і тактики мовленнєвої комунікації. Функції мовлення в міжособистісному спілкуванні. Особливості мовлення в соціально орієнтованому спілкуванні. Мовлення як засіб утвердження соціального статусу.

Тема лекційного заняття 3. Невербальна комунікація.

Місце та функції невербальної комунікації в міжособистісному спілкуванні. Основні канали невербальної комунікації. Кінесіка. Міміка. Контакт очей. Поза. Жести. Такесіка. Проксеміка. Акустичні засоби передачі невербальної інформації. Проблема інтерпретації невербальної поведінки

Тема лекційного заняття 4. Міжособистісне сприймання. Ефективне слухання.

Соціальна перцепція. Спрямоване формування першого враження. Типові помилки першого враження. Каузальна атрибуція. Зовнішність та особистість, тип конституції та риси характеру. Роль установки у сприйманні. Стереотипи та їх загальні характеристики. Фізіономічні стереотипи та стереотипи зовнішності. Національні та етнічні стереотипи. Професійні стереотипи. Забобони і упередження.

Фактори ефективного слухання. Цілі слухання. Поняття зворотного зв'язку. Види зворотного зв'язку: оціночний, безоціночний. Стили слухання: нереклексивне слухання, рефлексивне слухання, емпатичне слухання. Види рефлексивних відповідей.

Змістовий модуль 2. Міжособистісна взаємодія

Тема лекційного заняття 1. Почуття та емоції у спілкуванні.

Визначення почуттів та емоцій. Організуюча функція емоцій. Особливості емоційних переживань в міжособистісному спілкуванні. Види соціальних емоцій. Мова емоцій. Усвідомлення емоцій. Аналіз емоційної поведінки. Способи управління емоціями та почуттями. Зараження власними емоціями іншого.

Тема лекційного заняття 2. Ритуальна поведінка в міжособистісній взаємодії.

Соціальний ритуал. Функції соціальних ритуалів і форми ритуальної поведінки: ритуали як спосіб встановлення меж взаємодії, ритуали як форма

підтримки чи взаємного прийняття, ритуали як форма захисної поведінки. Культурні особливості ритуальної поведінки.

Релігійні та міжособистісні ритуали. Ритуали та ритуальне проведення часу. Манера триматись як своєрідний ритуал. Суто чоловічі та жіночі ритуали.

Тема лекційного заняття 3. Міжособистісна взаємодія в діловому спілкуванні.

Ділове спілкування як міжособистісна взаємодія. Особливості міжособистісної взаємодії в діловому середовищі. Форми міжособистісної взаємодії в діловому середовищі. Проблема сумісності в групі.

Елементи сумісної діяльності людей. Вплив організаційної структури на поведінку людей в межах організації. Доречність щирості між діловими партнерами. Ділова бесіда та ділова нарада. Значення міжособистісної сумісності для успішності роботи.

Тема лекційного заняття 4. Труднощі міжособистісного спілкування.

Порушення спілкування та комунікативні бар'єри. Труднощі спілкування. Поширеність труднощів спілкування в різних вікових групах. Сором'язливість як специфічна трудність міжособистісного спілкування. Природа сором'язливості. Психологічний зміст феномену сором'язливості. Типи сором'язливості.

Дефіцитне спілкування. Аутистичність та відчуженість. Дефектне спілкування. Акцентуації характеру та дефекти спілкування. Типи акцентуації та особливості спілкування. Ригідність та тривожність як фактори дефектного спілкування. Деструктивне спілкування. Корисливі форми спілкування: брехня, обман, неправда. Агресивно-конфліктна взаємодія. Закономірності агресивної поведінки та взаємодії.

Зв'язок наявності труднощів міжособистісного спілкування з фактом порушення міжособистісних відносин. Сором'язливість та нерішучість, сором'язливість та замкненість. Безсоромність та агресивність. Причини самотності. Риси характеру, пов'язані з відчуженістю. Сутність дефектів спілкування. Прояви дефектів спілкування у тривожних та ригідних людей. Нарцисична особистість та агресивність. Наслідки спостереження насилля та агресії по телебаченню.

Тема лекційного заняття 5. Ефективне спілкування. Соціальний інтелект.

Поняття, критерії та рівні успішності спілкування. Товариськість. Контактність як важлива умова успішності спілкування. Комунікативна сумісність. Адаптивність. Стилі спілкування як фактор успішності спілкування. Характеристики стилю спілкування. Темперамент та стиль спілкування. Спрямованість особистості та стиль спілкування. Культура та стиль спілкування. Чоловічий та жіночий стиль спілкування. Статеворольові стереотипи. Андроґінність та особливості чоловічого та жіночого особистого впливу. Формування стилю спілкування.

Поняття соціального інтелекту. Дослідження соціального інтелекту. Соціальна компетентність. Взаємозв'язок соціального інтелекту та соціальної компетентності.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Міжособистісна комунікація												
Тема 1. Вступ. Спілкування як психолого-педагогічна категорія.	7	2				5						
Тема 2. Методи дослідження спілкування	7		2			5						
Тема 3. Мовлення в міжособистісному спілкуванні.	9	2	2			5						
Тема 4. Невербальна комунікація.	9	2	2			5						
Тема 5. Міжособистісне сприймання. Ефективне слухання.	9	2	2			5						
Разом за змістовим модулем 1	41	8	8			25						
Змістовий модуль 2. Міжособистісна взаємодія												
Тема 1. Почуття та емоції у спілкуванні	7	2				5						
Тема 2. Феномен особистого впливу. Довірливе спілкування.	7		2			5						
Тема 3. Ритуальна поведінка в міжособистісній взаємодії.	7	1	1			5						
Тема 4. Міжособистісна взаємодія в діловому спілкуванні	9	2	2			5						
Тема 5. Труднощі міжособистісного спілкування	7	1	1			5						
Тема 6. Ефективне спілкування. Соціальний інтелект	6	1				5						
Тема 7. Стиль спілкування та	6		1			5						

сумісність людей												
Разом за змістовим модулем 2	49	7	7			35						
Усього годин	90	15	30			45						

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		
...		

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Методи дослідження спілкування	4
2	Мовлення в міжособистісному спілкуванні.	4
3	Невербальна комунікація.	4
4	Міжособистісне сприймання. Ефективне слухання.	4
5	Феномен особистого впливу. Довірливе спілкування.	4
6	Ритуальна поведінка в міжособистісній взаємодії.	2
7	Міжособистісна взаємодія в діловому спілкуванні	4
8	Труднощі міжособистісного спілкування	2
9	Стиль спілкування та сумісність людей	2
	Разом	30

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		
...		

7. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами.

1. Міжособистісне спілкування – це:
1) так зване особисте спілкування, яке орієнтується на припущення, що

кожний з його учасників визнає незмінність, унікальність свого партнера, зважає на особливості його емоційного стану, самооцінки, особистісних характеристик

2) обмін вербальними та невербальними повідомленнями між адресатом та адресантом, які знаходяться в безпосередній близькості

3) здійснювана за допомогою мовленнєвих та немовленнєвих засобів взаємодія між декількома людьми, в результаті якої виникає психологічний контакт та певні зв'язки між її учасниками

2. Поняття «міжособистісна взаємодія» акцентує увагу на

1) активності співрозмовників, дозволяє більш детально дослідити форми і види індивідуальних дій, які призводять до взаємним змінам поведінки, ставлень, установок

2) аналізі способів обміну повідомленнями між партнерами, їх прийому та переробці

3) на емоційно-чуттєвому аспекті взаємодії між людьми та вводить фактор часу в аналіз спілкування

3. Координаційна функція спілкування передбачає

1) адекватне сприймання та розуміння змісту повідомлення та взаємне розуміння намірів, переживань, станів

2) взаємне орієнтування та узгодження дій при організації сумісної діяльності

3) встановлення контакту як стану обопільної готовності до прийому та передачі повідомлень та підтримці зв'язку

4. Згідно аналітичної моделі структура будь-якого акту спілкування включає

1) емоційну, інформативну та дієву сторони

2) пізнавальну, розвиваючу та виховуючу сторони

3) перцептивну, комунікативну та інтерактивну сторони

5. Представляє комунікацію як процес одночасного відправлення та одержання повідомлень комунікаторами

1) лінійна модель

2) інтерактивна модель

3) трансакційна модель

6. Мовленнєве спілкування це ...

1) процес встановлення та підтримки цілеспрямованого, прямого чи опосередкованого контакту між людьми за допомогою мови

2) спеціалізоване використання мовлення в процесі взаємодії між людьми

3) використання мови людьми в запропонованих обставинах, різноманітних життєвих ситуаціях

7. Структурними одиницями мовлення виступають
1) слова
2) речення
3) висловлювання
8. До схеми комунікативного акту входять
1) контекст, адресант, мовлення, адресат
2) адресант, повідомлення, адресат, контекст, код
3) слова, адресант, адресат, контекст, рухи
9. Значення слова, що визнається більшістю людей певного лінгвістичного співтовариства називається
1) денотацією
2) конотацією
3) синонімією
10. Ситуативність, мимовільність, синтетичність є ознаками
1) вербальної комунікації
2) невербальної комунікації
3) вербальної та невербальної комунікації
11. Соціальною перцепцією називають
1) процес відбору, організації та інтерпретації чуттєвих даних
2) процес, який виникає при міжособистісній взаємодії на основі природного спілкування та протікає в формі сприймання і розуміння однією людиною іншої
3) процес налагодження контакту та підтримки стосунків між представниками різних соціальних спільнот
12. Процес сприймання партнерами один одного, їх взаємопізнання – це ...
1) перцептивна сторона спілкування
2) комунікативна сторона спілкування
3) інтерактивна сторона спілкування
13. Короткочасний, специфічно мотивований і організований процес представлення інформації про себе в вербальній та невербальній поведінці -
1) імідж
2) самопрезентація
3) знайомство
14. Синтетичність невербальної комунікації означає, що ...
1) обмін повідомленнями відбувається «тут і зараз», в межах конкретної

ситуації
2) невербальні повідомлення важко розкласти на окремі одиниці
3) невербальні засоби вказують на нинішній стан промовця і ставлення до предмету розмови
4) невербальна мова засвоюється шляхом спостереження, копіювання, наслідування

15. Канали передачі інформації – це ...
1) обставини, в яких відбувається спілкування
2) мова та її різновиди
3) матеріальні носії для знаків, в яких втілилось повідомлення

16. Доповніть наведений перелік функцій невербальних повідомлень при взаємодії з вербальними
1) доповнення
2) спростування
3) регулювання

17. Знайдіть відповідність між основними каналами невербальної комунікації та їх назвами	
1) акустична	a) екстралінгвістика
2) оптична	b) просодика
3) тактильно-кінестезична	c) такесика
4) ольфакторна	d) кінесика

18. До оптичних невербальних засобів спілкування належать ...
1) жести
2) хода
3) кашель
4) міміка
5) паузи
6) поза

19. Невербальна комунікація, пов'язана з тактильною системою сприймання називається ...
1) проксеміка
2) такесика
3) міміка
4) контакт очей

20. Яка тип відстані для спілкування найбільш зручний для формального спілкування та сягає від 120 до 260 см
1) особиста
2) публічна

3) інтимна
4) соціальна

21. Виберіть з перерахованих критерії, за якими взаємодія між людьми може бути охарактеризована як міжособистісна
1) особистісний характер спілкування
2) необов'язковість просторової близькості учасників взаємодії
3) невелика кількість людей (група з 2-3 осіб)
4) відсутність зворотнього зв'язку
5) безпосередність взаємодії

22. Координація індивідуальних дій є ...
1) необов'язковим елементом структури сумісної діяльності
2) обов'язковим елементом структури сумісної діяльності
3) не є елементом структури сумісної діяльності

23. Структурною одиницею аналізу міжособистісного спілкування є ...
1) особистість
2) група
3) взаємодія
4) індивід

24. Потискання, поглажування, поцілунки, похлопування відносяться до поняття ...
1) екстралінгвістика
2) просодика
3) кінетика
4) такесика

25. Яке з наведених тверджень є істинним:
1) відсутність конфліктів не є надійним показником успішності спілкування
2) відсутність конфліктів є надійним показником успішності спілкування
3) відсутність конфліктів обумовлює успішність спілкування

26. Метою модального спілкування є ...
1) психологічний контакт, взаємовідносини співрозмовників
2) передача інформації
3) зміна поглядів, переконань співрозмовника
4) виховання партнера

27. Комунікабельність – це
1) якісна характеристика контактів, їх глибина, інтенсивність, дотримання соціальних норм

2) кількісна характеристика, широта, контактність, потреба в контактах
3) володіння засобами встановлення контакту

28. Оберіть типові особливості стилю поведінки флегматика в ситуації спілкування:
а) товариський, експансивний, запальний, агресивний
б) роздратований, замкнений, тривожний, чутливий
в) пасивний, миролюбний, надійний, неемоційний

29. Заохочення контактів, творчість, ініціатива, розподіл відповідальності та обов'язків, іноді - безплідні суперечки, перевага думки більшості, навіть помилкової – є ознаками
1) авторитарного стилю спілкування
2) демократичного стилю спілкування
3) ліберального стилю спілкування

30. Анонімний характер спілкування, виконання очікуваної ролі, демонстрація знання норм соціального середовища є ознаками ...
1) ритуального рівня спілкування
2) ділового рівня спілкування
3) інтимно-особистісного рівня спілкування

8. Методи навчання

Лекція, розповідь, бесіда, пояснення, вправа, самостійна робота, практична робота, самостійна робота з книгою, демонстрація, ілюстрація, диспут, мозкова атака, проблемний виклад, пізнавальний спір.

Навчання здійснюється з використанням комунікативно зорієнтованої методики та інтегративного підходу, в рамках якого розвиваються всі види комунікативної компетенції студентів.

9. Форми контролю

Індивідуальна і фронтальна перевірка знань, підсумковий контроль (залік).

10. Розподіл балів, які отримують студенти. Оцінювання студента відбувається згідно положення «Про екзамени та заліки у НУБіП України» від 20.02.2015 р. протокол №6 з табл.1.

Оцінка національна	Оцінка ECTS	Визначення оцінки ECTS	Рейтинг студента, бали
Відмінно	A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною	90 – 100

		кількістю помилок	
Добре	B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	82-89
	C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок	74-81
Задовільно	D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	64-73
	E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії	60-63
Незадовільно	FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно працювати перед тим, як отримати залік (позитивну оцінку)	35-59
	F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота	01-34

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни **R** дис (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи **R_{нр}** (до 70 балів): **R_{дис} = R_{нр} + R_{ат}**.

11. Методичне забезпечення

1. НМК з дисципліни.
2. Навчальний посібник «Психолого-педагогічні засади міжособистісного спілкування» (Рекомендовано МОН України (лист №1/11-3374 від 22.04.2010)). – К.: ДАКККіМ, 2010. – 188 с.
3. Методичні вказівки з дисципліни «Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування» для підготовки фахівців напряму 0101 «Педагогічна освіта» зі спеціальності 8.010100 «Соціальна педагогіка» (ОКР «Бакалавр»). – К.: ДАКККіМ, 2011. – 62 с.
4. Тестові завдання з дисципліни «Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування» для підготовки фахівців напряму 0101 «Педагогічна освіта» зі спеціальності 8.010100 «Соціальна педагогіка» (ОКР «Бакалавр»). К.: ДАКККіМ, 2009. – 14 с.

5. Термінологічний словник-довідник з дисципліни «Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування» для підготовки фахівців зі спеціальності 8.010100 «Соціальна педагогіка». – К.: ДАКККіМ, 2009. – 17 с.

12. Рекомендована література

Основна література

1. Молдован В. В. Риторика загальна та судова. Київ : Юрінком Інтер, 1999. - 319 с.
2. Онуфрієнко Г.С. Риторика. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
3. Кручек В.А. Психолого-педагогічні засади міжособистісного спілкування. Київ : НАКККіМ, 2010. - 273 с.
4. Кручек В. А. Психолого-педагогічні засади міжособистісного спілкування. Київ : НАКККіМ, 2011. - 291 с.
5. Кручек В. А. Психолого-педагогічні засади міжособистісного спілкування. Київ : НАКККіМ, 2014. – 292 с.
6. Кручек В. А. Психолого-педагогічні засади міжособистісного спілкування : підруч. Київ : ЦП «Компринт», 2016. - 292 с.

Додаткова література

1. Аносов І. П., Яремчук С. В., Молодиченко В. В. Психологічні основи педагогічного спілкування : підруч. - Київ : 2007. - 272 с.
2. Артемова Л. В. Педагогіка і методика вищої школи: навч.- метод. посіб. - Кондор, 2008. - 272 с.
3. Белухин Д. А. Педагогическая этика: желаемое и действительное. Анализ сущности и содержания общепринятых понятий педагогической этики. М. : Московский психолого-социальный институт, 2007. - 128 с.
4. Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения. М. : Наука, 1978. - 311 с.
5. Бодалев А. А. Личность и общение. М., 1995. - 323 с.
6. Бодалев А. А., Ковалев А.Г . Психологические трудности общения и их преодоление. Педагогика. - 1992. - №5–6. - С. 65–70.

7. Вітвицька С. С. Педагогічна спрямованість як компонент професійної майстерності майбутніх вчителів. Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту. - 2003. - № 12. - С. 78–81.
8. Выготский Л. С. Педагогическая психология. М. : Педагогика, 1991. - 480 с.
9. Горovenko O. A. Формування особистісно-професійного іміджу учителя засобами самопрезентації. Харків : Вид. група «Основа», 2013. - 112 с.
10. Гужева И. В. Особенности коммуникации в системе образовательного пространства. Психология обучения. - 2010. - № 5. - С. 91–99.
11. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект : монографія. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2006. - 332 с.
12. Додонов Б. И. О системе «личность». Вопросы психологии. 1985. - № 5. - С. 36–45.
13. Додонов Б. И. Потребности, отношения и направленность личности. Вопросы психологии. - 1973. - № 5. - С. 18–29.
14. Дьяченко М. И., Кандилович Л. А. Психология высшей школы. [изд. 2-е перераб. и дополн.]. Минск : Из-во БГУ, 1981. - 234 с.
15. Колодяжна А. В., Метельова Я. К. Формування іміджу педагога : Наукові розробки молоді на сучасному етапі : тези доповідей XIV Всеукраїнської конференції молодих вчених та студентів. Київ, КНУТД. -2015. - С. 394–395.
16. Король В. М. Спілкування в системі педагогічної діяльності вчителя. Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. 2008. - Вип. № 1. URL : http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_12/.
17. Коротаева Е. В. Педагогическое взаимодействие: становление дефиниции. Педагогическое образование. - 2007. - № 1. - С. 73–83.
18. Курлянд З. Н. Хмелюк Р. І., Семенова А. В. та ін. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.]. 3-те вид., перероб. і доп. - Київ : Знання, 2007. - 495 с.
19. Леонтьев А.А. Психология общения. 2-е изд-е. М. : Смысл, 1997. -365 с.

20. Луців С. Педагогічне спілкування як засіб формування мовної особистості. Проблеми підготовки сучасного вчителя. - № 9 (Ч. 2), 2014. - С. 167–172.
21. Коваленко О. Г., Міжособистісне спілкування осіб похилого віку : психологічні аспекти : монографія. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2015. - 456 с.
22. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії. Київ : Альма Матер, 2010. - 378 с.
23. Навроцька М. Спілкування як невід’ємна складова іміджу педагога. Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». - 2015. - Вип. 31. - С. 209–218.
24. Найдьонов І. М. Етика-естетика : дидактичний зміст : навч. посіб. Кондор, 2011. - 550 с.
25. Немов Р. С. Психология : учеб. [для студ. высш. пед. учеб. заведений]: [в 3 кн.]. [4-е изд.]. М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. - Кн. 1 : Общие основы психологии, 2003. - 688 с.
26. Панферов В. Н. Восприятие и интерпретация внешности людей. Вопросы психологии. - 1974. - №2. - С. 59-64.
27. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. Укладачі: А. І. Кузьмінський, В. П. Омеляненко. - Київ, 2006. - 486 с.
28. Педагогічне спілкування у діяльності вчителя : навч.-метод. посіб. Укладачі: Киричок І. І., Кучерявець В. Г. - Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2008. - 391 с.
29. Психология управления : підруч. Київ : Знання, 2011. - 415 с.
30. Реан А., Бордовская Н., Розум С. Психология и педагогіка. СПб. : Питер, 2008. - 432 с.
31. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2-х т. М. : Педагогика, 1989. - Т. 2. - 322 с.
32. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. М. : Педагогика, 1976. - 416 с.

33. Слюсар Т. А. Культура професійного педагогічного спілкування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». - 2013 (77). Вип. 27. - С. 181–183.

34. Тоба М. В. Психологічні особливості діалогового спілкування в педагогічній діяльності. Збірник наукових праць: Філософія. Соціологія. Психологія. - 1998. - Вип.2. -Ч. 2. -С.47–54.

35. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. - 352 с.

36. Чернявская А. П. Партнерская позиция как основа организации субъект-субъектного взаимодействия в школе. Ярославский педагогический вестник. - 2007. - № 3. - С. 3–8.

37. Шадриков В. Д. Психологический анализ деятельности как системы. Психол. журнал. - 1980. - Т. 1. - № 3. - С. 33–46.

Інформаційні ресурси.

1. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача : навчальний посібник. Харків : Вид-во НФаУ, 2009. 140 с. URL : <http://dspace.ukrfa.kharkov.ua/bitstream/>.

2. Навчальні матеріали онлайн. Педагогічне спілкування. URL : https://pidruchniki.com/pedagogika/pedagogichne_spilkuvannya.

3. Педагогічне спілкування. URL : https://stud.com.ua/77379/psihologiya/pedagogichne_spilkuvannya.

4. Професійно-педагогічне спілкування й типологія особистості викладача вищої школи. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-4050.html>.

5. Косминя К. В., Колодяжна А. В. Психологічні особливості педагогічного спілкування. URL : https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/8493/1/NRMSE2017_V3_P725-726.pdf.

6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 2000. 712 с. URL : <http://www.vipstudent.ru/index.php?q=lib&r=16&id=1198690730>.

7. Федорова Н. Ф. Гривкова О. Я. Культура педагогічного спілкування при навчанні дорослих URL :

<https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/145/131>.